

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

284

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi

Ryszard Brol

Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Anna Grzybowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-337-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Ryszard Broł: Relacje między globalnością zmian a lokalnością rozwoju	11
Andrzej Sztando: Bariery zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym związane z cechami osobowymi lokalnych władz.....	19
Stanisław Korenik: Rozwój lokalny w świetle globalnych trendów ze szczególnym uwzględnieniem kryzysu	31
Marian Kachniarz: Pomiar efektywności usług publicznych – zarys koncepcji i spodziewanych rezultatów	41
Magdalena Kozera: Rozwój lokalny w kontekście procesów decyzyjnych samorządu lokalnego	50
Bożena Kuchmacz: Działania grup partnerskich na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie grupy partnerskiej „Wrzosa-wa Kraina”.....	60
Dariusz Głuszczyk: Sondażowa ocena lokalnego rynku pracy – węzłowe problemy badań	71
Andrzej Raszkowski: Emocjonalne wymiary marki miasta.....	81
Małgorzata Januszewska: Potencjał kooperacyjny uzdrowisk.....	90
Maciej Turała: Analiza sprawności instytucjonalnej gmin w województwie łódzkim.....	99
Justyna Danielewicz: Współpraca gmin w obszarach metropolitalnych w ramach związków międzygminnych	114
Stanisław Minta, Julian Kalinowski: Sprzedaż bezpośrednia realizowana przez rolników a rozwój lokalny	132
Jan Polski: Efekty zewnętrzne jako czynniki aglo- i deglomeracyjne	142
Anna Jasińska-Biliczak: Instrumenty samorządu gminnego wspierające sektor małych i średnich przedsiębiorstw	150
Joanna Kenc: Współpraca partnerska miast Dolnego Śląska z punktu widzenia władz miejskich oraz mieszkańców – wybrane aspekty.....	164
Agnieszka Skowronek-Grądział, Wiktor Kołwzan: Zastosowanie metody głównych składowych do analizy obszarów wiejskich w zakresie infrastruktury służącej ochronie środowiska.....	176
Edward Wiśniewski: Rola infrastruktury i prestiżowych imprez sportowych w kreowaniu przewagi konkurencyjnej miasta na przykładzie Kołobrzegu	186
Michał Kuriata: Przekształcenia w strukturze gospodarki lokalnej Legnicy w latach 2005-2009.....	196
Michał Flieger: Kryteria i bariery lokalizacji działalności gospodarczej przedsiębiorstw w procesie stymulowania rozwoju gmin – wyniki badań	207
Marcin Gębarowski: Rozwój Rzeszowa w opinii studentów	216

Dariusz Głuszczyk, Joanna Gondurak, Joanna Kostuń: Sondażowa diagnoza jeleniogórskiego rynku pracy w perspektywie osób aktywnych zawodowo	226
Joanna Wiażewicz: Mieszkańcy w komunikacji marketingowej gmin.....	235
Iwona Ładysz: Marketing terytorialny na przykładzie Wrocławia	244
Elżbieta Szul: Znaczenie firm rodzinnych dla lokalnej gospodarki. Opinie i oceny społeczne.....	252
Artur Myna: Przekształcenia własnościowe w podstawowych usługach komunalnych.....	262
Dariusz Zawada: Procedura badań dotyczących identyfikacji i oceny walorów użytkowych miasta – studium przypadku Bolesławca	270
Justyna Weltrowska-Jęch: Potrzeby kształcenia kadr administracji publicznej w zakresie zarządzania rozwojem	283

Summaries

Ryszard Broł: Relationship between globality of changes and locality of development.....	18
Andrzej Sztando: Barriers of local development strategic management connected with local authorities' personal traits	29
Stanisław Korenik: Local development in the light of global trends with taking crisis into particular consideration.....	40
Marian Kachniarz: Measurement of efficiency of public services – the outline of concept and expected results	49
Magdalena Kozera: Local development in the context of the decision-making processes of local government.....	59
Bożena Kuchmacz: Partnership Groups actions and their impact on the sustainable development of rural areas.....	70
Dariusz Głuszczyk: Survey-based assessment of local job market – crucial research problems	80
Andrzej Raszkowski: Emotional dimensions of a city brand.....	89
Małgorzata Januszewska: Cooperative potential of spas	98
Maciej Turała: Analysis of institutional capacity of communes in Łódzkie Voivodeship	113
Justyna Danielewicz: Cooperation of communes in metropolitan areas in the framework of inter-communal associations	131
Stanisław Minta, Julian Kalinowski: Direct sales conducted by farmers vs. local development.....	141
Jan Polski: External effects as the aggro- and deglomeration determinants... ..	149
Anna Jasińska-Biliczak: Commune self-government's instruments supporting SME's sector.....	163

Joanna Kenc: Town twinning in Lower Silesia from the local government's and society's point of view – selected aspects.....	175
Agnieszka Skowronek-Grądział, Wiktor Kolwzan: Application of principal component analysis in the field of rural infrastructure for environmental protection.....	185
Edward Wiśniewski: Role of infrastructure and prestigious sporting events in the creation of competitive advantage on the example of Kołobrzeg	195
Michał Kuriata: Transformations in the structure of local economy in the city of Legnica in the years 2005-2009	206
Michał Fliieger: Criteria and barriers of companies localization in the process of local development support – research results.....	215
Marcin Gębarowski: Development of Rzeszów in the students' opinions	225
Dariusz Głuszczyk, Joanna Gondurak, Joanna Kostuń: Survey-based diagnosis of job market in Jelenia Góra in view of professionally active people.....	234
Joanna Wiażewicz: Role of inhabitants in marketing communications of communes.....	243
Iwona Ładysz: Territorial marketing on the example of Wrocław	251
Elżbieta Szul: Importance of family businesses to the local economy	261
Artur Myna: Ownership changes in basic communal services.....	269
Dariusz Zawada: Procedure of research relating to the identification and evaluation of usable values of the city –case study of Bolesławiec	282
Justyna Weltrowska-Jęch: Needs of national administration personnel education regarding the development management	293

Jan Polski

UMCS w Lublinie

EFEKTY ZEWNĘTRZNE JAKO CZYNNIKI AGLO- I DEGLOMERACYJNE

Streszczenie: Przedmiotem tego artykułu jest zagadnienie lokalnych efektów zewnętrznych jako czynników aglo- i deglomeracji osadnictwa oraz działalności gospodarczej w miastach. Przegląd tych efektów obejmuje wszystkie ich rodzaje. Efekty zostały oddzielnie omówione jako korzyści zewnętrzne i niekorzyści. Przyjęto założenie, że korzyści są czynnikami aglomeracyjnymi, a niekorzyści są ograniczeniami lub nawet barierami tego procesu. Całość jest adresowana głównie do środowisk samorządowych na użytek lokalnej i regionalnej polityki rozwoju miast, szczególnie zaniedbanych w południowo-wschodniej części kraju. Ponadto może być wykorzystana w celach dydaktycznych.

Słowa kluczowe: efekty zewnętrzne, mechanizmy aglomeracyjne

1. Wstęp

W poszukiwaniu endogenicznych czynników rozwoju regionalnego i lokalnego najczęściej bierze się pod uwagę jakiś rodzaj zasobów materialnych, w tym: surowce, walory środowiska dla rolnictwa i turystyki, infrastrukturę, istniejącą przedsiębiorczość oraz kapitał społeczny. Znacznie mniej uwagi skupia sposób zagospodarowania przestrzeni, a ściślej poziom ładu przestrzennego. Jego wyrazem w skali regionalnej jest niewątpliwie policentrycznie rozmieszczona i umacniana sieć ośrodków miejskich.

Problem koncentracji przestrzennej (aglomeryzacji) osadnictwa i działalności gospodarczej nie jest identycznie odczuwany w krajach zjednoczonej Europy ani też szerzej, na całym naszym kontynencie. Wiele krajów odczuwa nadmierną koncentrację mieszkańców w wielkich miastach i aglomeracjach miejskich. Przejawia się to przeważnie wysokim, ponaddwudziestoprocentowym udziałem mieszkańców stolic w ogólnej liczbie ludności tych krajów. Polska dotychczas nie ma tego problemu. Problemem naszego kraju, zwłaszcza jego części południowo-wschodniej i centralnej, jest historycznie utrzymująca się, nadmierna ruralizacja. Gęsta sieć wiejska znacznie obciąża przestrzeń ekonomiczną całych regionów. Istnieje tam wyjątkowo nabrzmiały problem barier koncentracji osadnictwa i dalszego rozwoju urbanizacji.

Nie jest to powszechnie traktowane jako wyzwanie w środowiskach samorządowych tych regionów.

Celem artykułu jest podkreślenie wpływu dawnej teorii efektów zewnętrznych na obecne potrzeby polityki urbanizacji regionów, zwłaszcza słabo w tym zakresie rozwiniętych. Lokalne efekty zewnętrzne zostały tu przedstawione jako czynniki koncentrujące potencjał gospodarczy i społeczny w miastach.

2. Obiektywne prawo koncentracji w sferze rynkowej

Mechanizm koncentracji w procesach rozwoju gospodarczego nie budzi wątpliwości. Jest uznany w teorii ekonomii jako prawo koncentracji. Jego treść jest zwykle odnoszona do koncentracji własności kapitału, co oznaczałoby, że właściciel posiadający większy kapitał ma szansę na osiągnięcie wyższej rentowności w swojej działalności gospodarczej. Koncentracja własności jest pierwszym aspektem omawianego prawa ekonomicznego. Drugim jest koncentracja organizacyjna.

W sferze przedsiębiorczości często następuje organizacyjne łączenie kapitału należącego do różnych podmiotów w celu umocnienia ich pozycji na rynkach. Jest to właśnie forma wielopodmiotowej koncentracji organizacyjnej. Z kolei formą jednopodmiotową są firmy mające sieci zakładów w różnych miejscach obsługujących różne rynki lokalne. Pomija się tu szerszy opis różnorodnych form i struktur koncentracji organizacyjnej, obejmującej nie tylko podmioty sfery rynkowej, lecz także instytucje i organizacje społeczne.

Trzeci aspekt koncentracji dotyczy fizycznej wielkości obiektów pełniących różne funkcje gospodarcze i społeczne. Motywem osiągniętej i wzrastającej wielkości fizycznej jest przede wszystkim tzw. efekt skali, determinowany przez specyfikę technologii i organizacji produkcji lub innej działalności. Opiera się głównie na motywie minimalizacji kosztów stałych, rozliczanych na jednostkę efektu. Obecnie postęp technologiczny znacznie obniżył opłacalny poziom skali, głównie w sferze produkcji. Jednocześnie zwiększył swobodę wyboru lokalizacji wielu rodzajów działalności gospodarczej.

Trzy omówione aspekty koncentracji opierają się przede wszystkim na efektach wewnętrznych podmiotów gospodarczych nie tylko sfery rynkowej. Dostosowują podaż do przestrzennych układów popytu. Chcą osiągać również korzystne dla siebie efekty zewnętrzne. Dlatego też poszukują miejsc dla siebie możliwie najkorzystniejszych. Są nimi przeważnie miasta.

3. Koncentracja przestrzenna

Prawo koncentracji działa nie tylko w obrębie jednej firmy, mając oparcie w coraz wyższych korzyściach wewnętrznych. Działa również w wymiarze przestrzennym, skupiając w określonych obszarach nie tylko rynkową działalność gospodarczą, lecz

także wszelkich innych użytkowników, w tym mieszkańców (gospodarstwa domowe), instytucje i wszelkiego rodzaju organizacje społeczne. W tych skupiskach, głównie miastach i ich aglomeracjach, koncentruje się także infrastruktura obsługująca zarówno miejscowych użytkowników, jak i przyjezdnych. Strumienie i odległości przyjazdów są wyrazem znaczenia miast w ich bliższym i dalszym otoczeniu.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na koncentrację przestrzennej działalności gospodarczej. Firmy, skupiając się w miastach lub w ich sąsiedztwie, chcą osiągnąć dla siebie korzyści zewnętrzne, ostatecznie mające wpływ na poprawę swoich efektów ekonomicznych, w tym na zysk [Bury, Markowski, Regulski 1993, s. 47]. Jednocześnie, chcąc nie chcąc, tworzą efekty zewnętrzne dla swojego bliższego i dalszego otoczenia. Ich koncentracja przestrzenna opiera się głównie na efektach zewnętrznych o zasięgu lokalnym, czyli tworzonych i osiąganych w obszarze niewiele większym niż jedno miasto i jego zurbanizowane otoczenie. Ta właśnie lokalna część efektów zewnętrznych, w odróżnieniu od rozprzestrzeniających się, tworzy mechanizm skupiający osadnictwo i wszelką działalność społeczno-gospodarczą.

Wśród różnych użytkowników miasta to właśnie firmy nie tylko osiągają, ale też tworzą najpoważniejszy strumień efektów zewnętrznych, przez co są trzonem bazy ekonomicznej miast, w których funkcjonują. Najpoważniejszymi i łatwo zauważalnymi korzyściami ekonomicznymi o zasięgu lokalnym są miejsca pracy i dochody gospodarstw domowych z tego tytułu, podatki lokalne i udziały gmin w podatku dochodowym, zarówno od mieszkańców, jak i firm. Dochody gmin (własne i z budżetu państwa) służą rozwojowi i utrzymaniu wszelkiej lokalnej infrastruktury. Niektóre jej elementy bezpośrednio budują wielu inwestorzy. Obecnie w Polsce widać to na przykładzie wspomnianych wcześniej dużych obiektów handlowych, tworzących nowe centra, często złożone z obiektów należących do kilku firm. Najczęściej są to obiekty o profilu wzajemnie komplementarnym. Urządzają wspólnie teren w celu sprawnej obsługi konsumenta, w tym parkingi i skwerki, stacje zaopatrzenia w paliwo, małe punkty gastronomiczne, zieleń i miejsca reklamowe. Innymi słowy, tworzą dla siebie efekty zasobowe. Komplementarna różnorodność podaży towarów i usług niewątpliwie podwyższa ich atrakcyjność, zwłaszcza w zakresie komfortu obsługi klienta. Jest to tylko drobny, lecz wyraźnie widoczny przykład tworzenia przez firmy lokalnych korzyści zewnętrznych nie tylko dla siebie nawzajem, lecz również dla wszystkich użytkowników miast wraz z ich najbliższym otoczeniem [Gruchman 1967, s. 30-36]. W rzeczywistości skomplikowany splot powiązań między użytkownikami w skali całych miast opiera się na sieci zaopatrzenia i zbytu, kooperacji, komplementarności różnorodnych funkcji (produktów) miejskich, tworzeniu i korzystaniu ze wspólnych zasobów, w tym wszelkiej infrastruktury lokalnej. Prawo koncentracji funkcjonuje nadal także w wymiarze przestrzennym.

4. Lokalne korzyści zewnętrzne jako czynniki aglomeracyjne

Przykład wspólnej lokalizacji różnych obiektów handlowych ilustruje aż trzy rodzaje korzyści zewnętrznych lokalnych [Polski 2010, s. 81-84]. Korzyści zasobowe tworzy wspólny układ infrastruktury lokalnej, strukturalne zaś – komplementarna podaż towarów i usług. Lokalna sieć zaopatrzenia i zbytu, w tym kooperacji, tworzy korzyści przepływowe dla wszystkich jej uczestników, w tym dla konsumentów. Te właśnie trzy rodzaje korzyści zapewniają warunki sprawnego funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorczości, a więc bazy ekonomicznej miast i stref ich wpływów. Tworzą zatem klimat przedsiębiorczości, a ogólniej, aktywności rynkowej.

Korzyści zasobowe, strukturalne i przepływowe wiążą w sieć wzajemnej zależności nie tylko firmy. Łączą również wszystkich innych użytkowników miasta. Przez to poszczególni użytkownicy i ich obiekty stanowią nie tylko strukturę różnorodnych elementów, lecz także mniej lub bardziej sprawny system miejski. Jego naświetlenie wymaga jeszcze innego spojrzenia na lokalne korzyści zewnętrzne. Przede wszystkim są to korzyści wymierne ilościowo i wartościowo, a także korzyści niewymierne. Stosunkowo łatwo zauważyć się wiele efektów wymiernych. Trudniej identyfikuje się efekty niewymierne, chociaż mają one nie mniejsze znaczenie dla wszystkich grup użytkowników. Wspomniano już o klimacie przedsiębiorczości. Tu można dodać znaczną rolę różnorodnych organizacji tzw. otoczenia biznesu w tym zakresie. Ich aktywność lokalna wspomaga rozwój kultury gospodarczej, co także jest efektem niewymiernym. Owych „klimatów” jako skumulowanych, lokalnych efektów zewnętrznych można wymienić wiele, w tym na przykład:

- klimat edukacyjny, jeżeli jest odpowiednia podaż i urozmaicenie placówek oświatowych;
- klimat intelektualny, oparty na środowisku placówek naukowych i lokalnej aktywności intelektualistów;
- klimat kulturalny i rozrywkowy, warunkowany głównie aktywnością miejscowych placówek w tej dziedzinie i środowiska artystycznego;
- klimat instytucjonalny, kiedy to miejscowe instytucje samorządowe tworzą otwarcie społeczne na rozwiązywanie różnych problemów społecznych i gospodarczych;
- klimat wzajemnej pomocy społecznej, zwłaszcza mieszkańcom i grupom społecznym jej potrzebującym;
- klimat sportowy, wywoływany dobrze przygotowanymi i wykorzystywanymi obiektami;
- klimat turystyczno-rekreacyjny, stanowiący kombinację atrakcyjnego architektonicznie i urbanistycznie krajobrazu miejskiego z dobrze urządzonymi miejscami imprez kulturalnych, rozrywkowych i dobrze zorganizowanych placówek gastronomicznych.

Współdziałanie tych niewymiernych, „klimatycznych”, lokalnych efektów zewnętrznych tworzy poczucie atrakcyjności miasta zarówno dla jego mieszkańców,

jak i dla przyjezdnych, w tym turystów. Ogólniej mówiąc, owe klimaty tworzą miastu markę opartą na kilku zasadniczych atrybutach. Pierwszym jest dywersyfikacja funkcji lub produktów elementarnych miasta dająca użytkownikom swobodę wyboru w każdej sferze potrzeb rynkowych i pozarynkowych. Drugim atrybutem są elementy (produkty) osobliwe, czyli dyferencjały o różnym charakterze. Mogą to być osobliwe produkty i usługi rynkowe, niepowtarzalne formy architektury i urbanistyki, elementy lokalnych tożsamości kulturowych lub historycznych, oryginalne formy rozrywki i inne. Trzecim (atrybutem) jest możliwie wysoko zaawansowana komplementarność funkcji (produktów) miasta. Chodzi tu o możliwość kompleksowego zaspokajania potrzeb jego użytkowników, jak i przyjezdnych. Wreszcie czwartym atrybutem jest klimat innowacyjności, nie ograniczający się do wdrażania nowych technologii w sferze przedsiębiorstw, tworzący jakościowo nowe produkty w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego. Wszystkie te i inne lokalne korzyści zewnętrzne, wymierne i niewymierne, są czynnikami aglomerującymi potencjał gospodarczy i społeczny. Są elementarnymi produktami miasta i czynnikami jego rozwoju.

Pozostaje jeszcze potrzeba podkreślenia lokalnych efektów zewnętrznych w aspekcie charakteru relacji między źródłami ich tworzenia a miejscami osiągnięcia. Z tego punktu widzenia można wyróżnić efekty osiągnięte bezpośrednio i pośrednio z określonego źródła. Najczęściej nie tylko miejsca osiągnięcia, lecz również źródła tworzenia stanowią skomplikowane systemy. Są więc wysoce złożone. Na przykład zbiorowość firm i instytucji w mieście tworzy lokalną zdywersyfikowaną podaż miejsc pracy. Zainteresowani pracą mieszkańcy najczęściej nie zauważają, co jest konkretnym źródłem takiej korzystnej sytuacji. W tym systemie wiele firm poprzez oferty pracy tworzy dochody ludności i kształtuje popyt konsumpcyjny. Dzięki temu funkcjonuje wiele innych firm. To właśnie one osiągają lokalne efekty pośrednie. Nie jest możliwa szczegółowa analiza lokalnych efektów zewnętrznych w tym ich podziale. Potrzebna jest raczej obserwacja funkcjonowania miasta jako systemu w wielce skomplikowanej jego strukturze. Celem takiej analizy jest ocena kondycji ekonomicznej miasta, lokalnej równowagi w sferze rynkowej i publicznej w różnych jej przekrojach. Obserwacja ogólnych proporcji między podażą różnych produktów miejskich [Ashworth, Voogd 1990, s. 52] a wielkością i strukturą potrzeb może być użyteczna jako sygnał ostrzegający przed spiętrzeniem niekorzyści lokalnych.

5. Niekorzyści zewnętrzne lokalne jako czynniki deglomeracyjne

Przewaga lokalnych korzyści zewnętrznych tworzonych i osiągniętych przez użytkowników miast nad niekorzyściami jest podstawą mechanizmów koncentracji przestrzennej, czyli aglomerowania osadnictwa i działalności gospodarczej. Jednakże wraz z narastaniem korzyści piętrzą się również niekorzyści z tego tytułu (por. [Brol 2004, s. 231-237]). Dotyczy to nie tylko wielkich, lecz również i mniejszych miast. Narastają hamulce rozwojowe, ograniczenia, a nawet bariery procesów aglomeracyjnych.

Obecnie w pejzażu polskich miast, a zwłaszcza w najslabiej rozwiniętych i zurbanizowanych województwach południowo-wschodniej części kraju, obserwujemy cztery zasadnicze rodzaje ograniczeń (niekorzyści) lokalnych wzmagających procesy deglomeracyjne. Pierwszym jest głęboka nierównowaga na lokalnych rynkach pracy, wywołująca utrzymywanie się ciągle wysokiego poziomu bezrobocia, zwłaszcza wśród młodzieży wstępującej w wiek produkcyjny. Deglomeracja polskich miast, wywołana emigracją zarobkową, zwykle ma zasięg europejski. Szczególnie ostro odczuwany jest brak podaży miejsc pracy w zawodach wyuczonych w szkołach wyższych.

Drugim poważnym czynnikiem deglomeracyjnym jest powszechny brak przygotowania w miastach nowych terenów inwestycyjnych wraz z ich technicznym uzbrojeniem. Przez to spada zainteresowanie miastami potencjalnych inwestorów. Część z nich uczestniczy w bliskiej deglomeracji, czyli do terenów podmiejskich. Na masową skalę ten proces wspomaga indywidualne budownictwo mieszkaniowe oraz drobna przedsiębiorczość. Brak skutecznego systemu planowania przestrzennego utrzymuje żywiołowość zabudowy podmiejskiej, wzmacnia zatem nieład w otoczeniu miast i dodatkowe bariery ich rozwoju.

Trzecim czynnikiem deglomeracyjnym są jaskrawe różnice cen nieruchomości między miastem a jego otoczeniem. Utrzymują się też istotne różnice w taryfach opłat komunalnych i podatkach lokalnych. Są one poważnie brane pod uwagę zwłaszcza przez inwestorów indywidualnego budownictwa mieszkaniowego. Ponadto istnieją znaczące różnice swobody w warunkach zabudowy stawianych inwestorom w miastach i gminach pozamiejskich.

Czwartym wreszcie czynnikiem wywołującym deglomerację, głównie osadnictwa, jest pewne przewartościowanie w modelach życia dotyczących środowiska zamieszkania. Coraz więcej gospodarstw domowych decyduje się na model domu z ogrodem w sąsiedztwie dużego miasta. Tego rodzaju preferencje wynikają z kilku przesłanek. Najważniejszą jest właśnie dom i ogród z możliwością codziennej rekreacji, zastępującej wyjazd wypoczynkowy. Ponadto jest to ucieczka do środowiska przyrodniczego z czystym powietrzem i atrakcyjnym krajobrazem. Niemalże znaczenie w tym modelu życia ma ucieczka od wszelkiego rodzaju zjawisk patologicznych w środowisku intensywnego budownictwa wielorodzinnego.

Mechanizmy deglomeracyjne miast można podzielić według dwóch zasadniczych kryteriów. Jednym jest forma hamowania procesów aglomeracyjnych, drugim zaś zasięg przestrzenny deglomeracji. Ze względu na pierwsze kryterium wyróżniamy deglomerację czynną i bierną.

Deglomeracja czynna jest faktyczną zmianą lokalizacji użytkowników z obszaru danego miasta poza jego granice. To zjawisko obejmuje gospodarstwa domowe (mieszkańców) i firmy odczuwające przewagę korzyści dla siebie z tytułu zmiany miejsca funkcjonowania.

Deglomeracja bierna jest słabiej zauważana, lecz w pewnym zakresie groźna dla ładu przestrzennego i rozwoju urbanizacji. Potencjalni przybysze na stałe do miast

rezygnują z tego zamiaru z różnych powodów. Jedni wybierają lokalizację firmy lub mieszkania w sąsiedztwie dużego miasta, inni rezygnują całkowicie z imigracji, głównie ze względów ekonomicznych. Powodów tej rezygnacji jest kilka, głównie o charakterze ekonomicznym. Pierwszy powód dotyczy mieszkańców przeludnionych terenów wiejskich. Ta grupa potencjalnych imigrantów ma przed sobą: przewyciężenie (poczucia) bariery finansowej, zmianę miejsca zamieszkania lub założenie firmy w mieście lub jego sąsiedztwie.

Barierą procesów aglomeracyjnych jest również brak możliwości uzyskania pracy w miastach swoich regionów. Ten problem dotyczy zwłaszcza młodzieży, tak wiejskiej, jak i miejskiej. Emigracja z regionów uboższych jest dla nich nie tylko czynnikiem depopulacyjnym. Jest również czynnikiem hamującym procesy umacniania miast w roli generatorów rozwoju regionów.

Natomiast bliska deglomeracja osadnictwa i działalności gospodarczej poza granice miast nie musi ograniczać sprawności mechanizmów generujących rozwój lokalny i regionalny. Jest to w istocie rzeczy ten sam lokalny rynek miejski. Warunkiem zachowania znaczącej przewagi lokalnych korzyści zewnętrznych nad niekorzyściami jest utrzymanie zasad ładu w całym układzie funkcjonalno-przestrzennym miast i ich urbanizującego się najbliższego otoczenia.

6. Zakończenie – wnioski

W Polsce wyraźnie brakuje dwóch kierunków polityki wspomagającej rozwój, a to: polityki urbanizacji regionów, zwłaszcza słabiej pod tym względem zaawansowanych, oraz polityki porządkowania struktury funkcjonalno-przestrzennej w obrębie i w najbliższym otoczeniu miast. Dlatego też wdrażanie celu spójności terytorialnej w regionach nie jest wystarczająco skuteczne. Osiąganie tego celu jest istotnie zaawansowane w zachodniej i częściowo w centralnej części kraju, gdzie poziom rozwoju gospodarczego i urbanizacji jest wyraźnie wyższy. Jednakże powiększa się rozwarstwienie w tym zakresie między regionami zachodnimi a wschodnimi. Nie jest to sytuacja korzystna dla społeczeństwa i gospodarki w skali kraju.

Proponowane dwa kierunki polityki powinny uwzględniać:

1. Lokalne korzyści zewnętrzne jako czynniki umacniające kondycję ekonomiczną i społeczną miast.
2. Umacnianie mechanizmów samoczynnego aglomerowania potencjału demograficznego i gospodarczego.
3. Przygotowanie nowych, miejskich terenów inwestycyjnych.
4. Kształtowanie względnie równomiernej sieci miejskiej w regionach.
5. Tworzenie racjonalnych form przestrzennych aglomeracji miejskich i podnoszenie rangi miast średnich.
6. Tworzenie warunków migracji mieszkańców wsi do miast, zwłaszcza w regionach najniżej zurbanizowanych.

Wdrożenie tych kierunków, jako nowych trajektorii, pozwoli na realne umacnianie miast w roli generatorów rozwoju regionalnego, a zatem i spójności terytorialnej.

Literatura

- Ashworth G.J., Voogd H., *Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning*, Belhaven Press (a division of Pinter Publishers), London and New York 1990.
- Brol R., *Ekonomika i zarządzanie miastem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2004.
- Bury P., Markowski T., Reguński J., *Podstawy ekonomiki miasta*, Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź 1993.
- Gruchman B., *Czynniki aglomeracji i deglomeracji przemysłu w gospodarce socjalistycznej na przykładzie Polski*, Studia KPZK PAN Tom XVIII, Warszawa 1967.
- Polski J., *Rola efektów zewnętrznych w gospodarce przestrzennej*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. R. Brol, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego nr 109, UE, Wrocław 2010.

EXTERNAL EFFECTS AS THE AGGLO- AND DEGLOMERATION DETERMINANTS

Summary: The object of this article is the issue of local effects as the determinants of the agglomeration and deglomeration determinations of the settlement and economic activity in cities. The review of these effects contains all their types. The effects were separately discussed as external advantages and disadvantages. It was assumed that the advantages are the agglomeration determinants and the disadvantages are the limits or even the barriers if this process. All this content is addressed mainly to self-government environments to make use of local and regional policy development of the cities, especially neglected in the south-east part of the country. Moreover, these materials may be used for educational purpose.

Keywords: external effects, agglomeration mechanisms.